

Lucija Ljubić

Iz Senkerove kovnice

> Boris Senker:

Zvijezde. Drame

Leykam international,
Zagreb, 2021.

NO
VE
KNJI
GE

Akademik Boris Senker svojim je znanstvenim i književnim interesima usko vezan uz kazalište, sad kao voditelj Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. On je i teatrolog, i sveučilišni profesor, i leksikograf, i kazališni kritičar, i voditelj znanstvenih skupova, i urednik znanstvenih biblioteka (...), no u ovoj prigodi ponajprije je suvremeni hrvatski dramatičar koji je, poput više hrvatskih književnika, vrijeme pandemijske zatvorenosti iskoristio za pripremu nove knjige drama.

Pod naslovom *Zvijezde* prošle godine objavljena mu je nova knjiga dramskih tekstova. Riječ je o dramskom triptihu koji – redosljedom u knjizi – obuhvaća dosad neizvedenu i neobjavljenu dramu *Astra* te dva neobjavljena dramska teksta koja su već uprizorena u Hrvatskoj: *Fora Frau Flora ili zvijezda bu rođena* (praižvedena kao *Floromanija* u Gradskom kazalištu Požege 2017. u režiji Majkla Mikolića) i *Pet zvijezda hikstarskih* (praižvedeno kao *5 Hick-Star Top Girls* u suradnji Udruge

FERR i Arheološkog muzeja u Puli 2008. u režiji Roberta Raponje). Knjiga je opremljena i iscrpnim i temeljitim pogovorom Cvijete Pavlović s popisom bibliografskih izvora. Autorica ističe dramatičarovu „manirističku skepsu u okvirima ludičkoga humora“ ističući da najnoviji triptih u središtu sadrži „ozbiljnu osjećajnost uz smijeh i vedrinu s ukusom i znanjem“.

U trima se dramama Senker duhovito i pronicljivo bavi zvijezdama te različitim vremenima i kulturnim krajolicima u kojima se zvijezde kuju i reprezentiraju. Koliko god htjeli govoriti samo o Senkeru dramatičaru, mnogi će se ljubitelji kazališta sjetiti da je Senker teatrolog još prije nekoliko desetljeća napisao rad „Zvijezda Andrije Fijana“ i objavio ga ponovno u svojoj knjizi kazališnih ogleđa *Sjene i odjeci* (Znanje, Zagreb, 1984.) naglašivši da su zvijezde „ne toliko umjetnički koliko društveni fenomen“. Prema njegovu mišljenju, zvijezde se rađaju „u javnom mnijenju i bulevarskom tisku, a ne na pozornici ili u kritičkim osvrtima na kazališne predstave“. U današnje vrijeme u kojemu zvijezde pjevaju, plešu, kuhaju, bave se sportom (...) uz pomoć svojih mentora, mnogi se vjerojatno češće nađu u nedoumici tko li je učitelj a tko zvijezda, i tko se čime bavi. Inflacija zvjezdanih konstelacija u hrvatskom društvenom životu čini se da više veze ima s *influencerima*, njihovim pratiteljima i društvenim mrežama zahvaljujući kojima doznajemo detalje iz zvjezdanog profesionalnog i privatnog života. Doduše, posljednje je dvije pandemijske godine drastično smanjen broj društvenih okupljanja, ali to ne znači da su zvijezde nestale – samo su tražile i pronalazile nove načine svoje virtualne prisutnosti u životima svojih pratitelja.

O instantnom stvaranju zvijezde riječ je u dramskom tekstu *Fora Frau Flora ili zvijezda bu rođena* kojemu je dramatičar Senker nadjenio podnaslov *unreality show*, a u njemu se, uz Frau Floru, pojavljuje njezin suprug Gospon Florijan, Miss Tina i glas Frankieja Boya. Flora i Florijan u dužem su braku, ona njemu neumorno kuha

i peče kolače, a on njoj želi skrenuti pozornost s njezine gostioničke revnosti i usrdno joj pomaže u izgradnji pjevačke karijere. U tome mu pomaže Fina ili Miss Tina, a i Frankie Boy ulaže svoje producentske resurse ne bi li Flora postala zvijezda. Zagrepčanin Senker za svoje jezično ishodište odabire kajkavski u kojemu odjekuju i vremena nekog starijeg Zagreba u kojemu je, barem ako se Floru pita, sve bilo otmjenije i elegantnije. Senkerov će *show* neke možda podsjetiti na dramski tekst Petera Quiltera *Glorious!* o Florence Foster Jenkins, a mnogima je u sjećanju svjež i film redatelja Stephena Frearsa *Neslavno slavna Florence* prema scenariju Nicholasa Martina. Međutim, Senkerova kajkavska komedija donekle sličnu temu smješta u drukčije okolnosti pa njegova Flora stvara karijeru na društvenim mrežama omeđenim *lajkovima*, *hejtovima*, *heštegovima* i ostalim pomagalima novih medija, ali i jako voli, primjerice, Krležinu *Ledu*. Kao što su njegovi čitatelji i navikli, osim vještih dijaloga, komičnih situacija i dobrih ishoda, Senker indirektno promišlja i žanrove suvremenih medija, servirajući čitateljima male, pikantne, slasne zalogaje ironije i intertekstualnosti koji se raslojavaju sa svakom novom „form“.

Treća je po redu u knjizi objavljena *arheološka revija*, kako ju je Senker žanrovski odredio, a naslov joj je *Pet zvijezda hikstarskih*. U formalno doista revijalnom izdanju Senker „izlaže“ – ovaj put na čakavskom – šest istarskih „scenskih eksponata“ među kojima su Arheologinja, od milja Gina; Čarobnica Medeja, od milja Dee; Carska namjesnica Agripina mlađa, od milja Pina; Mučenica Eufemija, od milja Fuma; Carica Elizabeta, od milja Sissi i Predsjednikovica Jovanka, od milja Jove. Pulski i istarski kulturni imaginarij istaknutih ženskih dramskih likova između podnaslova i popisa likova smješta feministički plakat *We Can Do It!*, uspostavljajući poveznicu i s *Fora Frau Florom* koja se poziva na taj plakat, no neki će čitatelji uočiti da je Senkeru, osim do isticanja ženskog pitanja, podjednako stalo i do drugih tema koje utječu na oblikovanje kulturnih krajolika. Naime, u drugom prizoru Arheologinja ističe: „Žene su otkrile arheologiju, a arheologija otkriva žene. To je prva gola i lijepa istina. Muškarci su pak izmislili povijest, a povijest izmišlja njih. To je druga gola i nelijepa istina. A te dvije istine, na kojima počiva svijet, zna svaka budala.“

Koliko god se *Pet zvijezda hikstarskih* čini dobrim poligonom za iskazivanje ženskoga glumačkoga umijeća, čini se da se – ponovno iz pozadine, kao što to često biva u Senkerovim dramskim tekstovima – pomaljšaju aktualne teme kulturnoga pamćenja u kojemu arheologija otkriva, a povijest konstruira. Povijest pripovijeda, kao što kulturna teorija već desetljećima dokazuje, dok po-

vratka artefaktima pruža mogućnost da se ispriopovijeda neka drukčija priča koja neće samo relativizirati veliku, *mušku* povijest, nego će ponuditi i svoju pripovijest, svjesna zamki njezina izmišljanja, a u tome se dramatičar Senker otkriva kao idealan suučesnik jer se neće skanjivati ni autoironije, a od srca ćemo se nasmijati. Ako se kadšto i učini da je Senkerov dramski rukopis usmjeren prema ispravljanju kulturološki uvjetovanih nepravdi, pojaviti će se iskrivljeni potezi toga rukopisa koji će, radi čitateljskog, gledateljskog, redateljskog, glumačkog (...) – ali i spisateljskog – užitka rado prevrnuti pomno posložene police i prinuditi na inventuru ne samo istarske i ne samo hrvatske nego i sve povijesti čovječanstva koje svakom svojom etapom – i svakim dramatičarovim prizorom – reprezentiraju nestabilnost vlastite konstrukcije. Senker to u svojim dramskim tekstovima čini rado, često i nadasve pronicljivo, kao što smo navikli još iz vremena kad je pisao s Tahinom Mujičićem i Ninom Škrabeom, poslije samo s T. Mujičićem, a potom i samostalno. Postmodernističke strategije pripovijedanja povijesti, kojima se bavio u suautorstvu s navedenim dramatičarima, u Senkerovim su samostalno napisanim dramskim tekstovima postale važno mjesto interesa. U petokraki mozaik *hikstarskih* zvijezda dramatičar unosi brojne reference i na masovnu, nametnutu, i na popularnu, oporbenu kulturu, kako tu opoziciju promišljaju suvremeni teoretičari kulture. Dramatičar postavlja i sebi i čitateljima pitanje po čemu su istarske (*hikstarske*) žene zvijezde i dovodi ih u iste prizore kao u nekom *realityju* u kojemu neki savršeni gledatelj dobije zadatak odabrati pobjednicu – i dodijeliti jabuku najljepšoj – a potom se nađe u labirintu kulturološki uvjetovanih naslaga iz kojega će se izbaviti samo ako ga ironizira i oduzme mu na važnosti.

Senkerovo poigravanje kulturnom tradicijom – ponajprije književnom, kazališnom, filmskom, glazbenom (...) – vidljivo je i u drami *Astra*, najopsežnijoj i prvoj po redu objavljenoj u knjizi. Riječ je o *Astri* (a ne o *Stelli*), riječ je o glazbenoj zvijezdi, kantautorici koja se odselila u inozemstvo i ondje stvorila glazbenu karijeru, a nakon osamnaest godina ponovno posjeti Hrvatsku i svoj napušten hrvatski život u kućanstvu s majkom i poočimom. Dramski tekst protkan je hamletovskom sjenom Astrina pokojnog oca koji nekome diktira svoj životopis otkrivajući kompliciranu slagalicu osobnih sudbina koje su i u tom dramskom tekstu protkane nemilosrdnošću, ili barem nehajem, povijesnih priča i okolnosti u kojima su nastajale. Dramska radnja obuhvaća vrijeme od Drugog svjetskog rata preko 1971. do 1989. godine, a njome su reprezentirane ne samo smjene različitih društvenih

i političkih sustava, nego i posljedice koje su ti sustavi ostavili na sudbinama dramskih osoba, a te su posljedice i dalekosežne i ozbiljne. Ako je u *Frau Flori* ironiziran nastanak youtubeovskih zvijezda, a u *Pet zvijezda hikstarskih* ironizirana je zvjezdolikost pojedinih ženskih sudbina, u *Astri* se ironiziraju društveni sustavi koji su, u ime nekih drugih zvijezda s navodnim znakovima ili bez njih, izazvali velike potrese u brojnim obiteljskim zajednicama. U toj se drami nitko ne kiti nazivom zvijezde. Zvijezda se odnosi na kantautoričino osobno ime, a na njoj nema zvjezdanoga praha *celebrityja*. Drama *Astra* prikazuje kako je talog bliže povijesti stvorio tvrdokoran plak u odnosima pojedinih članova obitelji. Režimi, njihovi prvoborci i oponenti, jednako kao obitelji, njihovi očevi, majke i djeca, pa i unuci, našli su se na vjetrometini različitih političkih izbora u koje su se upleli i osobni izbori pa su dramski likovi taoci (ne)razmrsivih životnih situacija. Pišući protočne dijaloge i stvarajući uvjerljive dramske likove kakve glumci i glumice jako vole, dramatičar Senker nudi obilje prigoda za iskazivanje glumačkoga umijeća, ali postavlja i pitanja o konstruiranosti osobnih i javnih pripovijesti. Za razliku od više djela Senkerova dramskoga opusa, pa i dviju drugih drama objavljenih u ovoj knjizi (iako je po broju dramskih likova srodna *Fora Frau Flori*), *Astra* je „ozbiljna“ drama koja reprezentira kako su se pojedine karike povijesti zaplitala o gležnjeve svojih „junaka“ skraćujući im korak i u društvu i u osobnim odnosima. Koliko god se svojom dramskom impostacijom činila drukčijom, *Astra* je ipak Senkerovo djelo u kojemu je moguće pronaći reference na djela hrvatske i strane književnosti, ali i na popularnu kulturu. Nalik dramskom tekstu o *hikstarskim* zvijezdama, Senker i ovdje iskazuje dobro poznavanje popularne glazbe, posebice različitih žanrova, i uspijeva stvoriti zanimljiv paralelizam glazbenih i dramskih motiva.

Novi dramski triptih, kao i cijeli dramski opus Borisa Senkera, dio je prepoznatljivoga dramskoga svijeta koji vrvi duhovitim opaskama i nepogrešivo pronalazi put do čitateljskog i gledateljskog smijeha, a istovremeno je natopljen brojnim asocijacijama na zapadno kulturno nasljeđe što će i čitatelje, i gledatelje, i redatelje, i glumce postaviti pred zanimljive pitalice i mozgalice. Kao što je istaknuto u uvodu, Boris Senker izvrstan je poznavatelj kazališta koji svoje dramske tekstove piše za izvedbu pa predobro zna da razigranost ponuđenih motiva može razigrati i kazališnu predstavu. Ukratko – dobro su mu se posložile i *Zvijezde* i *zvijezde*. ■

Martina Petranović

(Ne)poznati Brešan – poziv na nova čitanja

> Grozdana Cvitan:

Trajni sukob s Nečastivim: Ivo Brešan

Hrvatsko narodno kazalište u Šibeniku, Šibenik, 2022.

NO
VE
KNJI
GE

Na Brešanov rođendan, 27. svibnja, prije otprilike godinu dana, u Hrvatskome narodnom kazalištu u Šibeniku svečano je otvorena Brešanova soba, memorijalna prostorija posvećena istaknutom šibenskom i hrvatskom književniku Ivi Brešanu. Soba je ispunjena predmetima iz ostavštine Ive Brešana koje je kazalištu i gradu Šibeniku darovao njegov sin, Vinko Brešan, pa osim Brešanovih rukopisa, kazališnih plakata ili knjiga sadrži i njegove osobne stvari kao što su pisači stol i pisači stroj. Za potrebe opremanja Brešanove sobe prikladnim pisanim materijalom, svojevrsnim informativnim karticama o liku i djelu Ive Brešana kojima bi se posjetiteljima rečenoga muzejskog postava približila i osvijetlila njegova privatna i profesionalna biografija, Grozdana Cvitan započela je ekstenzivan istraživački rad na proučavanju i rezimiranju Brešanove ostavštine. Građa koju je nekadašnja Brešanova učenica, a poslije istaknuta urednica,

novinararka i spisateljica marno prelistavala i izučavala, naposljetku se pokazala toliko zanimljivom i bogatom novim spoznajama da je inicijalna ideja vrlo brzo prerasla vlastite okvire i izrasla u knjigu *Trajni sukob s Nečastivim: Ivo Brešan*.

Kada se sada, pet godina nakon Brešanove smrti govori o njemu, nekako se čini samorazumljivim da je riječ o hrvatskome modernom klasiku, vrsnome dramatičaru i prozaiku te scenaristu koji je obilježio hrvatsku književnosti i kazalište te film otkako je šezdesetih godina prošloga stoljeća stupio na hrvatsku kulturnu scenu pa sve do danas. Također, ni broj prikaza i studija o stvaralaštvu Ive Brešana u posljednjih pedesetak godina doista nije zanemariv, no kad se zagrebe dublje, ipak nije posve neopravdano ustvrditi da je stručna literatura o Brešanovu dramskom i kazališnom djelovanju, a u ovom ću se prikazu usredotočiti upravo na taj dio njegovoga opusa, umnogome svodiva na rasutu građu, kritike, osvrtne i članke koji tek partikularno zahvaćaju njegov rad, dok su cjeloviti pristupi Brešanovu djelu kakav ovdje nudi Grozdana Cvitan zapravo malobrojni. Od njezinih istaknutih predšasnika ne može se, dakako, zaobići knjiga Lade Čale Feldman *Brešanov teatar* iz 1989., posebice s obzirom na tematiziranje intertekstualnosti, drame i kazališta, kao i nekoliko autora koji su se sustavno ili povremeno bavili Brešanovim opusom – u prvome redu valja istaknuti Zvonimira Mrkonjića, autora brojnih pogovora i predgovora Brešanovim djelima te njegovoga velikog zagovornika, ali i Branimira Donata, Ivu Vidana, Marijana Bobinca, Darka Gašparovića ili Borisa Senkera. Prvi ozbiljniji pokušaj sustavne rekapitulacije i revalorizacije Brešanova opusa, uz ovu knjigu, stoga nudi zbornik radova s 2018. godine pokrenutog međunarodnog simpozija posvećenoga Brešanovu liku i djelu *Prvi Brešanov svibanj* (ur. Miranda Levanat Peričić i Ana Gospić Županović), nadajmo se jedan u nizu zbornika koji nam tek predstoje. Za recepciju Brešana svakako je važan